

УДК 338.1:658.1

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.3.30>

Ю.О. ДЖЕРЕЛЮК

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-2213-8444

ОЦІНЮВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТІЙКОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО ДІЙ КОНКУРЕНТІВ

У статті проаналізовано наукові підходи щодо визначення сутності поняття «стійкість підприємства». Теоретичне узагальнення тлумачень та трактувань поняття «стійкість підприємства» дало змогу відокремити наступні підходи до його визначення, а саме: через комплекс властивостей діяльності підприємства; підходи, що розглядають стійкість як стан рівноваги або здатність підприємства повертатись до нього; підходи, що розглядають стійкість як здатність підприємства зберігати (стан, параметри, компоненти, цілісність) або адаптуватися до змін; як здатність підприємства розвиватися та підходи до трактування цього поняття як здатності відроджувати. На основі критичного аналізу запропоновано авторське бачення поняття «стійкість підприємства». Поряд з поглибленням сутнісного наповнення категорії «стійкість підприємства», уточнено сутність поняття «антикризова стійкість підприємства» як комплексної характеристики діяльності підприємства, яка, відображає здатність підприємства зберігати у довгостроковому періоді поступове покращення конкурентних позицій на ринку під дією сукупності екзогенних та ендогенних чинників виникнення кризи в умовах конкурентного середовища. Обґрунтовано авторський підхід до тлумачення поняття «антикризова стійкість підприємства щодо дій конкурентів». Запропоновано систему показників оцінювання зовнішньої антикризової стійкості туристичного підприємства, яка всебічно характеризує рівень забезпечення складових (антикризова стійкість щодо дій конкурентів, підприємств-партнерів, попиту на продукцію), застосування якої дає змогу проводити порівняння з підприємствами-конкурентами для визначення пріоритетних напрямів та розробки управлінських заходів із підвищення її рівня. Наведено підсумкову оцінку рівня складових забезпечення антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів. Зазначено, що при побудові аналітичної шкали ідентифікації рівнів складових забезпечення антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів доцільно врахувати числові характеристики: середнє вибіркове та середньоквадратичне відхилення, що дозволить робити аргументовані висновки щодо ступеня проблемності ситуації та позиціонування підприємства на аналітичній шкалі рівнів забезпечення складових зовнішньої антикризової стійкості у широкому часовому діапазоні.

Ключові слова: стійкість підприємства, антикризова стійкість, антикризова стійкість підприємства щодо дій конкурентів, туристичне підприємство, система показників, оцінка.

Ю. А. ДЖЕРЕЛЮК

Херсонский национальный технический университет

ORCID: 0000-0002-2213-8444

ОЦЕНКА АНТИКРИЗИСНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ДЕЙСТВИЯ КОНКУРЕНТОВ

В статье проанализированы научные подходы к определению сущности понятия «устойчивость предприятия». Теоретическое обобщение толкований и трактовок понятия «устойчивость предприятия» позволило отделить следующие подходы к его определению, а именно: через комплекс свойств деятельности предприятия; подходы, рассматривающие устойчивость как состояние равновесия или способность предприятия возвращаться к нему; подходы, рассматривающие устойчивость как способность предприятия сохранять (состояние, параметры, компоненты, целостность) или адаптироваться к изменениям; как способность предприятия развиваться и подходы к трактовке этого понятия как способности возродиться. На основе критического анализа предложено авторское видение понятия «устойчивость предприятия». Наряду с углублением сущностного наполнения категории «устойчивость предприятия», уточнена сущность понятия «антикризисная устойчивость предприятия» как комплексной характеристики деятельности предприятия, отражает способность предприятия сохранять в долгосрочном периоде постепенное улучшение конкурентных позиций на рынке под действием совокупности экзогенных и эндогенных факторов возникновения кризиса в условиях конкурентной среды. Обоснованно авторский подход к толкованию понятия «антикризисная устойчивость предприятия относительно действий конкурентов». Предложена система показателей оценки внешней антикризисной устойчивости туристического предприятия, которая всесторонне характеризует уровень обеспечения составляющих

(антикризисная устойчивость относительно действий конкурентов, компаний-партнеров, спроса на продукцию), применение которой позволяет проводить сравнение с предприятиями-конкурентами для определения приоритетных направлений и разработки управленческих мероприятий по повышению ее уровня. Приведена итоговая оценка уровня составляющих обеспечения антикризисной устойчивости туристических предприятий на действия конкурентов. Указано, что при построении аналитической шкалы идентификации уровней составляющих обеспечения антикризисной устойчивости туристических предприятий относительно действий конкурентов целесообразно учесть числовые характеристики: среднее выборочное и среднее отклонение, что позволит делать аргументированные выводы о степени сложности проблемной ситуации и позиционирования предприятия на аналитической шкале уровней обеспечения составляющих внешней антикризисной устойчивости в широком временном диапазоне.

Ключевые слова: устойчивость предприятия, антикризисная устойчивость, антикризисная устойчивость предприятия относительно действий конкурентов, туристическое предприятие, система показателей, оценка.

Iu. O. DZHERELIUK

Kherson National Technical University

ORCID: 0000-0002-2213-8444

ASSESSMENT OF ANTI-CRISIS SUSTAINABILITY OF A TOURIST ENTERPRISE ON THE ACTION OF COMPETITORS

The article analyzes the scientific approaches to defining the essence of the concept of "enterprise sustainability". Theoretical generalization of interpretations and interpretations of the concept of "stability of the enterprise" made it possible to separate the following approaches to its definition, namely: through a set of properties of the enterprise; approaches that consider sustainability as a state of equilibrium or the ability of the enterprise to return to it; approaches that consider sustainability as the ability of the enterprise to maintain (condition, parameters, components, integrity) or adapt to change; as the ability of the enterprise to develop and approaches to the interpretation of this concept as the ability to revive. Based on a critical analysis, the author's vision of the concept of "enterprise sustainability" is proposed. Along with deepening the essence of the category "enterprise stability", the essence of the concept of "anti-crisis stability of the enterprise" as a complex characteristic of the enterprise, which reflects the ability of the enterprise to maintain a long-term gradual improvement of competitive positions in the market in a competitive environment. The author's approach to the interpretation of the concept of "anti-crisis stability of the enterprise to the actions of competitors" is substantiated. A system of indicators for assessing the external anti-crisis resilience of a tourism enterprise is proposed, which comprehensively characterizes the level of components (anti-crisis resilience to competitors, partner companies, product demand), the use of which allows comparisons with competitors to determine priorities and develop management measures. to increase its level. The final assessment of the level of components of anti-crisis stability of tourist enterprises in relation to the actions of competitors is given. It is noted that when constructing an analytical scale for identifying the levels of components of anti-crisis stability of tourism enterprises in relation to competitors, it is advisable to take into account numerical characteristics: sample and standard deviation, which will make reasoned conclusions about the degree of problem in a wide time range.

Key words: sustainability of the enterprise, sustainability, sustainability of the enterprise concerning actions of competitors, the tourist enterprise, system of indicators, an estimation.

Постановка проблеми

У сучасних умовах зростає необхідність застосування підходів до управління підприємствами, що забезпечують стійкість підприємства при негативних змінах у внутрішньому, зовнішньому середовищі та ефективну діяльність в умовах конкурентного середовища. В умовах негативних змін, що загрожують нормальному функціонуванню підприємств, діяльність яких характеризується низькою ефективністю, наявністю проблем у здійсненні інвестиційної політики, втратою конкурентоспроможності на ринку, актуальним стає необхідність забезпечення антикризової стійкості підприємства. У сучасній економіці антикризова стійкість відіграє визначну роль в забезпеченні довгострокового функціонування і ефективної діяльності підприємства в конкурентному середовищі. Антикризова стійкість є однією з основних економічних категорій, навколо якої здійснюється розробка всіх управлінських заходів та рішень щодо функціонування та розвитку підприємства. Сучасний етап розвитку економіки країни характеризується зростаючою невизначеністю конкурентного середовища і збільшенням числа факторів, що підсилюють ступінь ризику функціонування підприємств. До таких факторів належить високий рівень конкуренції, що впливає на стійкість підприємства. Нездатність підприємств протистояти негативному впливу рівня конкуренції може призводити до істотного погіршення стану і, надалі, до банкрутства. У складних динамічних умовах функціонування сучасних підприємств підвищилось значення забезпечення

антикризової стійкості підприємств, яка дозволить вижити у конкурентній боротьбі у перспективі. За сучасних умов нестійкого зовнішнього середовища підприємству недостатньо бути лише конкурентно спроможним, йому необхідно зберегти свої позиції в конкурентній боротьбі у довгостроковій перспективі, а отже, зберегти та підвищити його конкурентну стійкість [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методологічним та практичним засадам антикризової господарської діяльності підприємства у нестабільному зовнішньому середовищі присвячені праці таких провідних зарубіжних та вітчизняних дослідників, як: І. О. Бланк, В. О. Василенко, А. П. Градов, А. Г. Грязнова, Т. С. Клебанова, Л. О. Лігоненко, О. І. Маслак, О. О. Терещенко, З. Є. Шершньова та ін. а Питання щодо забезпечення стійкості підприємств досліджувалися в працях Л. Ю. Басовського, О. В. Броїло, К. С. Григорян, Д. С. Кондаурової, А. Л. Пустуєва, О. В. Семененко, В. М. Ячменьової, М. С. Яшина та інших. Вивченню різних аспектів оцінки та забезпечення конкурентної стійкості підприємств присвячено дослідження Н. В. Полуянова, В. О. Малева, Л. Р. Рачек, С. В. Шароватова, О. Ф. Яременка, Б. І. Яценка, але незважаючи на велику кількість досліджень і наукових розробок в даному напрямку, недостатньо опрацьованим залишається питання розуміння сутності поняття «конкурентна стійкість підприємства», яке вимагає уточнення з позиції забезпечення зовнішньої антикризової стійкості підприємства. Вивчення опублікованих праць свідчать про недостатнє висвітлення принципово важливих питань, пов'язаних з обґрунтуванням системи показників оцінювання рівня антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів з урахуванням галузевих особливостей.

Формулювання мети дослідження

Метою статті є розгляд та обґрунтування власного тлумачення поняття «антикризова стійкість підприємства», дослідження складових забезпечення зовнішньої антикризової стійкості туристичних підприємств, формування системи показників оцінювання рівня антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Перш ніж перейти до розкриття поняття «конкурентна стійкість» підприємства дослідимо спочатку основні теоретичні аспекти поняття «стійкість» та «антикризова стійкість» підприємства.

На сьогодні в науці існує безліч формалізованих визначень «стійкості», які напряду залежать від сфери використання даного поняття. Термін «стійкість» в економіку був запозичений з математики ще у 1979 році, але досить загальноновживаним став в період трансформації економіки та розвитку ринкових відносин.

Термін «стійкість» поширений не лише в економіці, його застосовують, і він є об'єктом вивчення у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років. Головна проблема в дослідженні стійкості підприємства полягає саме в тому, що вона сприймається як здатність і як стан, тобто простежується дуалізм. Як здатність – може бути стійке економічне становище чи нестійке, як стан – економічна система може мати внутрішній потенціал стійкості. В той же час, сама економічна система (підприємство) при переході від абсолютної нестійкості до абсолютної стійкості не змінюється, змінюється лише її становище відносно зовнішнього середовища або ж змінюється саме зовнішнє середовище.

Таким чином, стійкість – це не просто здатність і не просто стан системи, а здатність, що проявляється в положенні системи, яке залежить від її відношення до ринкового середовища. Стійкість – це впорядкування технічних, економічних, екологічних, соціальних і наукових ресурсів таким чином, що результуюча система може підтримуватися в стані рівноваги в часі й просторі.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній економічній літературі існує декілька підходів до визначення сутності категорії «стійкість». Найбільш поширений полягає в тому, що «стійкість» (англ. Robustness) – це якість, що дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових. У Словнику української мови «стійкість» визначена як «...здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню тощо» [10, с. 710].

В економічній теорії «стійкість» розглядають як одне з понять концепції економічної рівноваги, згідно з якою досягнення та утримання рівноважного стану в економіці належить до найважливіших мікро- і макроекономічних завдань. Із даної концепції випливає, що економічні суб'єкти намагаються перевести економічну систему в оптимальний стан, розглядаючи його як рівноважний, котрий у даному контексті асоціюється з поняттям стійкості. У «Великому економічному словнику» категорія «стійкість» трактується як «...сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків» [2, с. 770].

Ячменьова В. вважає, що стійкість у загальному вигляді зумовлена можливостями внутрішніх енергоматеріальних сил елементів організації, які здатні підтримувати її у межах характерної для неї рівноваги і які відповідно дають можливість організації зберігати структуру і виконувати свої функції стійко та надійно [14, с. 35]. Деякі науковці, зокрема Нужний К., Роцин В., Сумин В. ототожнюють стан

рівноваги зі стійкістю. Але слід пам'ятати, що термін «стійкість» лише пов'язаний із станом рівноваги та не є ідентичним йому за змістом. Ототожнення стійкості підприємства з динамічною рівновагою, з точки зору авторів, є не виправданим, оскільки остання, як доведено, є, виключно, однією з умов стійкості. Орієнтація на подолання внутрішніх протиріч та дестабілізуючих факторів зовнішнього середовища забезпечує цілісність системи, але унеможливує її розвиток. Варто відзначити, що філософія формування стійкості повинна ґрунтуватися на визначенні балансу стійкості підприємства та можливостей його розвитку, оскільки розвиток руйнує його рівновагу, внаслідок іманентності дискретних стрибків, які і створюють стан нестабільності [6, с.32].

Пустуєв А.Л. вважає стійкість за можливість відновлювати свою діяльність в умовах мінливого зовнішнього середовища [7, с. 31]. Проте, слід зазначити, що в даному випадку термін «стійкість» більше схоплюється до здатності відроджувати, а як відомо така ситуація притаманна підприємствам після кризи ліквідності. Ми вважаємо, що стійкість як раз і полягає в здатності протистояти кризовим проявам.

Іванов В.Л. надає більш деталізоване тлумачення, вчений зазначає, що стійкість – це здатність не відхилятися від свого стану (статичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів [3, с. 125].

Маслак О.І. вважає, що стійкість – це категорія, яка відображає здатність економічного об'єкта зберігати свої основні параметри функціонування та розвитку, незважаючи на можливі ризики, конкурентну боротьбу та негативний вплив ринкового середовища [5].

Таким чином, найбільш поширеними підходами до розуміння поняття «стійкість (економічної, виробничої системи, підприємства) є: підходи, що характеризують стійкість через комплекс властивостей діяльності підприємства; підходи, що розглядають стійкість як стан рівноваги або здатність підприємства повертатись до нього; підходи, що розглядають стійкість як здатність підприємства зберігати стан параметри, компоненти, цілісність або адаптуватися до змін; як здатність підприємства розвиватися та підходи до трактування цього поняття як здатності відроджуватися. Отже, що стійкість підприємства доцільно розглядати як комплексну характеристику діяльності, яка відображає вплив на господарюючий суб'єкт різних зовнішніх і внутрішніх чинників, порівнювати її потрібно з подібними за змістом категоріями: адаптивністю, гнучкістю, конкурентоспроможністю, конкурентними перевагами, економічною безпекою.

В економічній літературі досить велика кількість матеріалів, присвячених антикризовій стійкості. Однак найчастіше в них висвітлюється матеріал, що стосується, перш за все, фінансової стійкості. Фучеджи В.І. вважає, що антикризова фінансова стійкість підприємства – це комплексна категорія, яка характеризує стан, структуру фінансових ресурсів, напрямки їх розподілу та використання, яка забезпечує здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в умовах допустимого ризику і протистояти виникненню фінансової кризи [1, с. 90]. Одне з небагатьох визначень антикризової стійкості, яке надає цьому терміну самостійний характер, можна виявити в монографії Зуба А. і Локтіонова М., згідно з якими, стійкістю є здатність об'єкта повертатися в стан економічної рівноваги після того, як воно було виведено з нього негативними впливами, викликаними кризою [4, с. 576]. Ще одне визначення можна виявити у Уривській Л. В. «Антикризова стійкість – здатність підприємства не допускати кардинального впливу кризи на його фінансово-господарську діяльність за рахунок використання технології антикризового управління, урахування специфіки галузі і формування резервних фондів протягом фази підйому життєвого циклу підприємства» [11, с. 6]. Як неважко помітити, це визначення відрізняється тим, що включає в себе попередження негативного впливу факторів зовнішнього середовища, а також обов'язкове формування резервних фондів в підприємствах з метою страхування від можливих непередбачених обставин. Рогова В.О. вважає, що антикризова стійкість – здатність підприємства протистояти кризовим впливам, а в разі ж настання кризи – в максимально короткі терміни відновлювати докризовий стан [9, с. 51]. Антикризова стійкість в розумінні А. Зуба і М. Локтіонова постає як внутрішня функція (властивість) системи (підприємства). Уривська Л. В., розуміючи антикризову стійкість як «здатність підприємства не допускати кардинального впливу кризи», ставить це поняття в фактичну залежність від управлінських рішень керівництва підприємства, але далеко не всі керівники підприємств володіють таким ступенем прогнозування, щоб забезпечити захист від кризового удару. Детальний аналіз поглядів вчених щодо розуміння змісту поняття «антикризової стійкості» дав змогу сформулювати своє тлумачення.

Отже, на нашу думку, «антикризової стійкості підприємства» – це комплексна характеристика діяльності підприємства, яка, на відміну від існуючих, відображає здатність підприємства зберігати у довгостроковому періоді поступове покращення конкурентних позицій на ринку під дією сукупності екзогенних та ендогенних чинників виникнення кризи в умовах конкурентного середовища.

Сучасні наукові дослідження в області стійкості в найменшою мірою орієнтовані на конкурентну стійкість. Російський дослідник Шароватов С. В. пропонує проводити оцінювання конкурентної стійкості підприємства, під якою розуміється здатність підприємства до економічному розвитку і

зміцненню конкурентних позицій в умовах розвитку ринку [12, с. 123]. Управління конкурентною стійкістю підприємства пропонується розглядати як сукупність управлінських методів та інструментів щодо наступних основних характеристик: стійкості економічного розвитку підприємства; ринкової стійкості підприємства. Яценко Б. І. вважає, якщо конкурентоспроможність – це здатність витримувати конкуренцію, протистояти конкурентам, то конкурентна стійкість передбачає здатність підприємства до утримання конкурентних позицій протягом певного, як правило, довгострокового відрізка часу [15].

Рачек Л. Р. визначає конкурентну стійкість як здатність підприємства протистояти зовнішнім впливам на основі зміни якісних властивостей економічної ефективності шляхом підвищення доданої цінності, балансу ресурсів і процесів в перспективному розвитку підприємства [8]. На її думку, управління конкурентною стійкістю підприємства передбачає два вектора управлінського впливу: вплив на процес виробництва, а також вплив на конкурентний ринок продукції, з метою формування і утримання клієнтської бази. Але, здатність протистояти зовнішнім впливам, на наш погляд, не є безпосередньо конкурентною стійкістю, це поняття набагато ширше. Тобто, управління підприємством на базі конкурентної стійкості зводиться авторами до питань формування конкурентного потенціалу.

Більш повне визначення цього поняття, на нашу думку, дав Яременко О. Ф., який вважає, що під конкурентною стійкістю слід розуміти «здатність об'єкта підтримувати в довгостроковому періоді власну індивідуальну конкурентоспроможність при використанні можливостей зовнішнього і внутрішнього середовища, за умов уникнення загроз та небезпек оточення» [13, с. 129].

Антикризова стійкість щодо дій конкурентів, на наш погляд, передбачає збереження і відтворюваність параметрів якісної і кількісної визначеності конкурентних позицій об'єкта протягом певного відрізка часу і безпосередньо впливає із антикризової стійкості підприємства. На сьогодні забезпечення антикризової стійкості підприємства щодо дій конкурентів є проблемою, що лежить в площині забезпечення загальної антикризової стійкості підприємства. З цієї точки зору доцільно, на нашу думку, розглядати антикризову стійкість щодо дій конкурентів як складову зовнішньої антикризової стійкості підприємства. Антикризова стійкість підприємства щодо дій конкурентів, на наш погляд, свідчить про здатність підприємства адаптуватися до змін існуючого конкурентного середовища, забезпечувати конкурентні переваги на ринку під дією сукупності чинників виникнення кризи. Запропоновано розглядати зовнішню антикризову стійкість щодо чинників прямого впливу у розрізі таких складових: антикризова стійкість щодо підприємств-партнерів, антикризова стійкість щодо попиту на продукцію (послуги), антикризова стійкість щодо дій конкурентів.

Автором сформовано систему показників оцінювання зовнішньої антикризової стійкості туристичного підприємства, яку наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Сформована автором система показників оцінки зовнішньої антикризової стійкості туристичних підприємств

Складові	Показники	Економічний зміст
Антикризова стійкість щодо партнерів	Кількість туристичних операторів, з якими співпрацює туристичний агент / Кількість агентів, з якими співпрацює туристичний оператор	Кількість туристичних операторів, з якими співпрацює туристичний агент / Кількість агентських договорів.
	Коефіцієнт рентабельності партнерських відносин (економічний аспект)	Характеризує економічну ефективність налагодження партнерських відносин.
	Стан взаємовідносин між партнерами (соціальний аспект)	Характеризує узгодженість дій та інтересів учасників за рахунок існування між ними взаємної зацікавленості. Сприяє підвищенню рівня якості послуг і конкурентоспроможності підприємств на ринку.
	Коефіцієнт стійкості взаємовідносин підприємства з кредитною системою	Показує частку отриманих ресурсів від кредитної системи у загальній потребі в додатковому фінансуванні туристичного підприємства.
	Коефіцієнт стійкості відносин підприємства з фіскальною системою	Характеризує стійкість процесу перерахування податкових платежів туристичним підприємством до фіскальної системи.

Продовження табл.1

	Показники	Економічний зміст
Антикризова стійкість щодо дій конкурентів	Співвідношення ціни та якості туристичних послуг по відношенню до конкурентів	Вимагає постійного моніторингу цін конкурентів, за допомогою якого відстежується ситуація на ринку, що допомагає приймати правильні цінові рішення.
	Ділова репутація туристичного підприємства	Характеризує уявлення про підприємство у суб'єктів зовнішнього середовища за наслідками минулих подій. Необхідна для досягнення антикризової стійкості і тривалого ділового успіху.
	Кількість туристичних агенцій (в радіусі 1 км)	Характеризує ступень конкуренції.
	Ринкова частка підприємства за обсягом реалізованих послуг	Показує ступінь домінування підприємства на ринку, його можливість впливати на структурні характеристики попиту та пропозиції туристичних послуг.
	Імідж сайту туристичного підприємства	Позитивний імідж сайту є важливою конкурентною перевагою та сприяє забезпеченню антикризової стійкості туристичного підприємства за кожною складовою окремо та підприємством у цілому. Впливає на залучення нових ділових партнерів, споживачів та підвищення престижності підприємства.
Антикризова стійкість щодо споживачів (попиту на послуги)	Коефіцієнт постійності клієнтів (частка постійних туристів у загальній кількості туристів, що зробили замовлення)	Характеризують силу прихильності клієнтів туристичного підприємства, ступінь їх довіри до підприємства, задоволеність рівнем і якістю виконання замовлень, надійність клієнтської бази. Сприяє забезпеченню антикризової стійкості підприємства.
	Середня довготривалість співпраці з клієнтами	
	Коефіцієнт відступництва (частка клієнтів, які відмовилися від придбання послуг туристичного підприємства впродовж року)	Даний показник сигналізує для туристичного підприємства недоліки в товарній, ціновій та інших політиках, які повинні бути переглянутими та скорегованими відповідно до запитів споживачів.
	Коефіцієнт стійкості попиту на туристичні послуги	Виражає постійний (стійкий) рівень формування намірів купівлі послуг туристичного підприємства.
	Темп росту зацікавленості з боку клієнтів туристичного підприємства	Характеризує можливість розширення клієнтської бази туристичного підприємства.

Джерело: розроблено автором

Сформована система показників цілком адаптована до вітчизняної статистичної бази, враховує доступність інформації, частоту проведення аналізу, що забезпечує комплексність та об'єктивність оцінки. Для підтвердження валідності методологічних напрацювань щодо оцінювання рівня зовнішньої антикризової стійкості туристичних підприємств її апробацію проведено на прикладі десяти туристичних підприємств м. Херсона. Ці туристичні підприємства є подібними за сукупністю параметрів господарювання, що дозволяє робити коректне порівняння. Підсумкову оцінку рівня складових забезпечення антикризової стійкості туристичних підприємств щодо конкурентів наведено у табл. 2.

При побудові аналітичної шкали ідентифікації рівнів складових забезпечення антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів запропоновано врахувати числові характеристики: середнє вибіркове та середньоквадратичне відхилення, що дозволяє робити аргументовані висновки щодо ступеня проблемності ситуації та позиціонування підприємства на аналітичній шкалі рівнів забезпечення складових антикризової стійкості у широкому часовому діапазоні.

Виходячи з розрахованих значень рівня антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів можна зробити наступні висновки:

– впродовж аналізованого періоду на п'яти з десятиох аналізованих туристичних підприємствах відбулося зростання інтегрального показника; позитивна динаміка щодо зростання інтегральних показників рівня антикризової стійкості щодо конкурентів спостерігається на туристичних агентствах «Корсар», «Азимут», «Вокруг Света Tours», «Квитки по Європі», «All Tours»; максимальне значення середньорічного темпу приросту інтегрального показника рівня антикризової стійкості щодо конкурентів – «Азимут» (10,99%), мінімальне – «Вояж» (-11,38%);

Таблиця 2

Оцінка рівня забезпечення антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів

Підприємство	2015	2016	2017	2018	2019	Середньорічний коефіцієнт зростання	Середньорічний темп приросту, %
«Корсар»	0,3953 <i>нижче середнього</i>	0,3728 <i>нижче середнього</i>	0,4224 <i>вище середнього</i>	0,4473 <i>вище середнього</i>	0,5387 <i>вище середнього</i>	1,0805	8,05
«Азимут»	0,3427 <i>нижче середнього</i>	0,3405 <i>нижче середнього</i>	0,3225 <i>нижче середнього</i>	0,4310 <i>вище середнього</i>	0,5200 <i>вище середнього</i>	1,1099	10,99
«Key Tour»	0,5770 <i>високий</i>	0,5617 <i>вище середнього</i>	0,4416 <i>вище середнього</i>	0,4469 <i>вище середнього</i>	0,5477 <i>вище середнього</i>	0,9871	-1,29
«Вокруг Света Tours»	0,5001 <i>вище середнього</i>	0,5414 <i>вище середнього</i>	0,6921 <i>високий</i>	0,6423 <i>високий</i>	0,6572 <i>високий</i>	1,0707	7,07
«Aquavita»	0,3504 <i>нижче середнього</i>	0,2100 <i>низький</i>	0,2195 <i>низький</i>	0,3611 <i>нижче середнього</i>	0,2886 <i>нижче середнього</i>	0,9526	-4,74
«Тур Плаза»	0,4361 <i>вище середнього</i>	0,3468 <i>нижче середнього</i>	0,4237 <i>вище середнього</i>	0,4180 <i>вище середнього</i>	0,3878 <i>нижче середнього</i>	0,9711	-2,89
«Квитки по Європі»	0,3067 <i>нижче середнього</i>	0,3287 <i>нижче середнього</i>	0,2867 <i>нижче середнього</i>	0,1956 <i>низький</i>	0,3463 <i>нижче середнього</i>	1,0308	3,08
«All Tours»	0,4615 <i>вище середнього</i>	0,5643 <i>високий</i>	0,5584 <i>вище середнього</i>	0,7528 <i>дуже високий</i>	0,6038 <i>високий</i>	1,0695	6,95
«Tourmara»	0,5093 <i>вище середнього</i>	0,2969 <i>нижче середнього</i>	0,3441 <i>нижче середнього</i>	0,5191 <i>вище середнього</i>	0,5085 <i>вище середнього</i>	0,9996	-0,04
«Вояж»	0,2790 <i>нижче середнього</i>	0,1619 <i>низький</i>	0,2407 <i>низький</i>	0,2444 <i>низький</i>	0,1721 <i>низький</i>	0,8862	-11,38

Джерело: розроблено автором

Порівняльний аналіз інтегральних показників рівня антикризової стійкості щодо конкурентів показав, що у 2015 р. його найвищий рівень був на «Key Tour» – 0,5770; у 2016 р. – «Key Tour» (0,5617) та «All Tours» (0,5643); у 2017 р. – «Вокруг Света Tours» (0,6921); у 2019 р. – «All Tours» (0,7528); у 2019 р. «Вокруг Света Tours» – (0,6572); найнижчий рівень у 2015 р. був на «Вояж» – 0,2790; у 2016 р. – «Вояж» (0,1619), у 2017 р. – «Aquavita» (0,2195); у 2018 р. – «Квитки по Європі» (0,1956), у 2019 р. – «Вокруг Света Tours» (0,1721). Динаміку інтегральних показників рівня антикризової стійкості щодо конкурентів для аналізованих десяти туристичних підприємств наведено на рис. 1. Аутсайдером за антикризовою стійкістю щодо конкурентів є підприємство «Вояж», аутсайдером за антикризовою стійкістю щодо споживачів є підприємство «Квитки по Європі». Варто зауважити, що погані результати підприємство «Вояж» демонструє у 2015–2017 рр. за рейтингом за антикризовою стійкістю щодо партнерів, а у 2018–2019 рр. – займає вже п'яте місце в рейтингу.

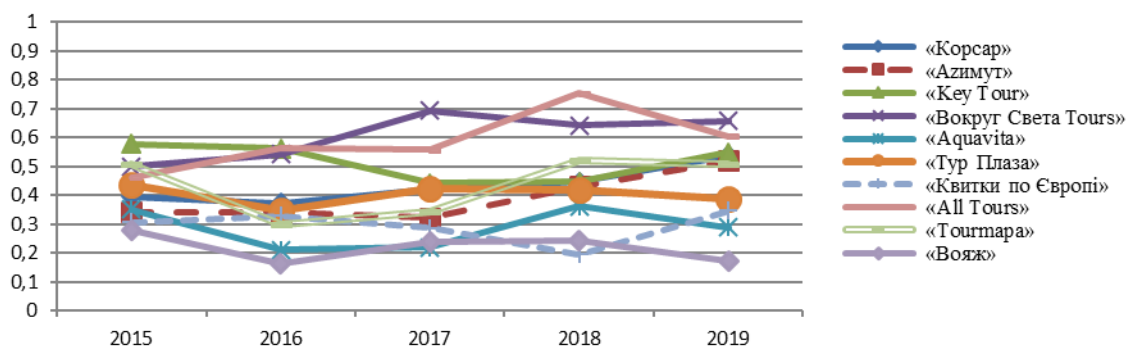

Рис. 1. Динаміка інтегральних показників рівня антикризової стійкості туристичних підприємств щодо дій конкурентів

Джерело: розроблено автором

Отже, туристичні підприємства на сьогодні перебувають під негативним впливом комплексу чинників мега-, макро- та мезосередовища, непередбачуваних за своїми обсягом, силою впливу та характером. Це потребує налагодження системи постійного моніторингу ситуації, запровадження заходів із формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників. З'ясовано, що для вчасного попередження негативних тенденцій на туристичних підприємствах актуалізується потреба у забезпеченні антикризової стійкості підприємств щодо дій конкурентів. Застосування запропонованої системи показників, яка всебічно характеризує рівень забезпечення складових зовнішньої (антикризова стійкість щодо підприємств-партнерів, попиту на продукцію, конкурентів) дозволить проводити порівняння з підприємствами-конкурентами для визначення пріоритетних напрямів підвищення складових зовнішньої антикризової стійкості.

Висновки

Проведений аналіз показує, що існуючі в даний час дослідження в області теорії антикризової стійкості сучасних підприємств, які працюють в умовах нестабільного конкурентного ринку, ще недостатньо відпрацьовані ні в теоретичному, ні в практичному аспектах. Детальний аналіз поглядів вчених щодо розуміння змісту поняття «конкурентної стійкості» дав змогу сформулювати своє тлумачення поняття «антикризова стійкість щодо дій конкурентів». Отже, на нашу думку, «антикризова стійкість підприємства щодо дій конкурентів» – це здатність підприємства адаптуватися до змін існуючого конкурентного середовища, забезпечувати конкурентні переваги на ринку під дією сукупності факторів виникнення кризи. З цієї точки зору доцільно розглядати антикризову стійкість підприємства щодо дій конкурентів як складову зовнішньої антикризової стійкості підприємства. Враховуючи зміст наведених складових зовнішньої антикризової стійкості підприємства, встановлено, що між ними існують тісні взаємозв'язки та взаємозалежності, оскільки формування, використання кожного тісно пов'язане з процесами інших складових антикризової стійкості. Подальші дослідження будуть присвячені формуванню складових внутрішньої антикризової стійкості туристичного підприємства.

Список використаної літератури

1. Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання: монографія / В. В. Коваленко, М. В. Сугаяка, В. І. Фучеджи. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – 381 с.
2. Большой экономический словарь / [под. ред. А. Н. Азрилиана]. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. Иванов В. Л. Управление экономической устойчивостью промышленных предприятий (на примере предприятий машиностроительного комплекса) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.04 / В. Л. Иванов. – Луганськ, 2010. – 20 с.
4. Локтионов М. Теория и практика антикризисного управления / М. Локтионов, А. Зуб. – М. : Генезис, 2005. – 576 с.
5. Маслак О. І. Економічна сутність категорії «Стратегічна стійкість підприємства» / О. І. Маслак // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – №5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
6. Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис / Ю. С. Погорелов // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – Вип. 27. – Т. 1. – С. 30-34.
7. Пустуев А. Л. Экономический механизм устойчивости в системе управления АПК / А. Л. Пустуев, Ф. А. Степанов // Аграрный вестник Урала. – 2008. – № 12. – С. 31-32.
8. Рачек Л. Р. Управление конкурентной устойчивостью предприятий машиностроения на основе добавленной ценности : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук. : спец. 08.00.05 / Л. Р. Рачек. – Краснодар, 2009. – 20 с.
9. Рогова В. А. Концепция и этапы управления антикризисной устойчивостью организаций / В. А. Рогова // Вестник ЮРГТУ (НПИ). – 2012. – № 1. – С. 51–55.
10. Словник української мови / Академія наук Української РСР. Ін-т мов-ва ім. О. О. Потебні [ред.: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. IX. – 853 с.
11. Урывская Л. В. Повышение антикризисной устойчивости сельскохозяйственных предприятий в системе государственного регулирования АПК : автореф. дисс. на соискание наук. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / Л. В. Урывская. – М., 2010. – 20 с.
12. Шароватов С. В. Проблема оценки конкурентной устойчивости машиностроительных предприятий / С. В. Шароватов // Сборник научных трудов «Менеджмент, финансы, маркетинг инновационных разработок в промышленности», посвященный 80-летию МАТИ, М. : МАТИ-РГТУ, 2012. – С. 123–132.
13. Яременко О. Ф. Теоретичні аспекти формування конкурентної стійкості підприємств / О. Ф. Яременко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5. – Т. 2. – С. 129–131.
14. Ячменьова В. М. Стійкість діяльності промислових підприємств: [монографія] / В. М. Ячменьова. – Сімферополь : АРИАЛ, 2010. – 470 с.

15. Яценко Б. І. Управління конкурентною стійкістю промислових підприємств: теоретичний аспект / Б. І. Яценко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 5 (67). – С. 100–106.

References

1. Antykryzove finansove upravlinnja v systemi subjektiv ekonomichnoji dijalnosti: metody ta instrumenty ocinjuvannja: monografija [Anti-crisis financial management in the system of economic entities: methods and tools of evaluation: a monograph] / V. V. Kovalenko, M. V. Sughanjaka, V. I. Fuchedzhy. Odesa, ONEU, 2013. p. 381.
2. Boljšoj ekonomyčeskij slovar j[Large economic dictionary] / [pod. red. A. N. Azrylyana]. M. : Ynstitut novoj ekonomyky, 1997. p. 864.
3. Ivanov V. L. Upravlinnja ekonomichnoju stikistju promyslovykh pidpryjemstv (na prykladi pidpryjemstv mashynobudivnoho kompleksu) [Management of economic stability of industrial enterprises (on the example of machine-building enterprises)] : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekon. nauk. : spec. 08.00.04 / V. L. Ivanov. Lughansjk, 2010. p. 20.
4. Loktyonov M. Teoryja y praktyka antykryzysnoho upravlenija [Theory and practice of crisis management] / M. Loktyonov, A. Zub. M. : Ghenezys, 2005. p. 576.
5. Maslak O. I. Ekonomichna sutnistj kategoriji «Strategichna stikistj pidpryjemstva» [The economic essence of the category "Strategic sustainability of the enterprise"] / O. I. Maslak // Elektronne naukovе fakhove vydannja «Efektyvna ekonomika». 2013, no.5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
6. Poghorjelov Ju. S. Kategorija rozvytku ta jiji eksplejnarnyj bazys [Category of development and its explanatory basis] / Ju. S. Poghorjelov // Teoretyčni ta prykladni pytannja ekonomiky, 2012. no.27. Vol.1. pp. 30–34.
7. Pustuev A. L. ekonomyčeskij mekhanizm ustojčyvosty v systeme upravlenija APK [The economic mechanism of sustainability in the management system of the agro-industrial complex] / A. L. Pustuev, F. A. Stepanov // Aghrarnij vestnyk Urala, 2008. no.12. pp. 31–32.
8. Rachek L. R. Upravlenje konkurentnoj ustojčyvostiju predpryjatij mashynostroenija na osnove dobavlennoj cennosty [Value Added Management of the Competitive Sustainability of Mechanical Engineering Enterprises]: avtoref. dys. na soyskanye nauch. stepeny kand. ekon. nauk. : spec. 08.00.05 / L. R. Rachek. Krasnodar, 2009. 20 p.
9. Roghova V. A. Koncepcyja i etapy upravlenija antykryzysnoj ustojčyvostiju orghanyzacyj [The concept and stages of management of anti-crisis stability of organizations] / V. A. Roghova // Vestnyk JuRGhTU (NPY), 2012. no.1. pp. 51–55.
10. Slovnyk ukrajinsjkoji movy [Dictionary of the Ukrainian language] / Akademija nauk Ukrajinsjkoji RSR. In-t mov-va im. O. O. Potebni [red.: I. S. Nazarova, O. P. Petrovsjka, L. Gh. Skrypnyk, L. A. Jurchuk]. K. : Naukova dumka, 1978. Vol. IX. 853 p.
11. Urivskaja L. V. Povishenye antykryzysnoj ustojčyvosty seljskokhozjajstvennikh predpryjatij v systeme ghosudarstvennoho rehulyrovanyja APK [Increasing anti-crisis stability of agricultural enterprises in the system of state regulation of the agro-industrial complex]: avtoref. dyss. na soyskanye nauk. stepeny kand. ekon. nauk : spec. 08.00.05 / L. V. Urivskaja. M., 2010. 20 p.
12. Sharovатов S. V. Problema ocenky konkurentnoj ustojčyvosty mashynostroyteljnykh predpryjatij [The problem of assessing the competitive stability of machine-building enterprises] / S. V. Sharovатов // Sbornyk nauchnykh trudov «Menedzhment, fynansi, marketyngh ynnovacyonnykh razrabotok v promishlennosty», posvjashhennij 80-letyju MATY, M. : MATY- RGH TU, 2012. pp. 123–132.
13. Jaremenko O. F. Teoretyčni aspekty formuvannja konkurentnoji stikosti pidpryjemstv [Theoretical aspects of the formation of competitive stability of enterprises] / O. F. Jaremenko // Visnyk Khmeljncjckogho nacionaljnogho universytetu, 2009. no.5. Vol.2. pp. 129–131.
14. Jachmenjova V. M. Stikistj dijalnosti promyslovykh pidpryjemstv: monografija [Sustainability of industrial enterprises] / V. M. Jachmenjova. – Simferopolj : ARYAL, 2010. 470 p.
15. Jacenko B. I. Upravlinnja konkurentnoju stikistju promyslovykh pidpryjemstv: teoretyčnyj aspekt [Management of competitive stability of industrial enterprises: theoretical aspect] / B. I. Jacenko // Naukovyj visnyk Poltavskogho universytetu ekonomiky i torghivli, 2014. no.5 (67). pp. 100–106.